

Krzysztof Jonas

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI OFE W ŚWIETLE ZMIAN USTAWY O ORGANIZACJI I FUNKCJONOWANIU FUNDUSZY EMERYTALNYCH W POLSCE

Wprowadzenie

Kształt polskiego systemu emerytalnego pochodzi z końca lat 90. ubiegłego wieku, kiedy to na rynku pojawiły się otwarte fundusze emerytalne. Przez wszystkie lata ich działalność budziła pewne zainteresowanie ze względu na kapitał w nich zgromadzony oraz sposób jego inwestowania przez fundusze. O ile zasady funkcjonowania były znane, o tyle zasady rachunkowości, opracowane specjalnie dla funduszy, pozostawały i pozostają mało znane. Z końcem grudnia 2013 roku przeprowadzono reformę II filaru systemu emerytalnego, dokonując poważnych zmian. Celem niniejszego artykułu jest omówienie wprowadzonych zmian w organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych w Polsce, które weszły w życie w 2014 roku oraz wskazanie, które z nich dotyczyły rachunkowości i które znalazły odzwierciedlenie w polityce rachunkowości OFE. W artykule posłużono się metodą analizy obowiązujących aktów prawnych oraz wykorzystano prospekt informacyjny jednego z funduszy, sporządzony już pod rządami zmienionej ustawy.

1. Zmiana ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych w Polsce

W 2013 roku uchwalono pakiet zmian przekształcających II filar polskiego systemu emerytalnego, który został wprowadzony ustawą z dnia 6 grudnia 2013 roku¹

---

¹ Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłat emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych, Dz.U. z 2013 r., poz. 1717.

(zwaną dalej ustawą), a zaczęła obowiązywać 15 stycznia 2014 roku. Nowe przepisy w przeważającej części dotyczą zasad funkcjonowania OFE i wypłaty świadczeń emerytalnych, w niewielkim stopniu zmiany te dotknęły uregulowań w zakresie rachunkowości. Do najważniejszych zmian wprowadzonych ustawą należą:

- przekazanie do ZUS aktywów odpowiadających wartości 51,5% jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku każdego członka otwartego funduszu,
- określenie nowych zasad wypłat emerytur ze środków zgromadzonych w OFE i sposobu przenoszenia uprawnień emerytalnych ubezpieczonych z OFE do ZUS,
- wprowadzenie możliwości dokonania przez ubezpieczonych wyboru w okresie od 1 kwietnia do 31 lipca co do dalszego przekazywania do OFE składki ustalonej w nowej wysokości, a także możliwości dokonywania okresowego (począwszy od 2016 roku co cztery lata) wyboru,
- ustalenie nowych zasad inwestowania przez OFE, a szczególnie wprowadzenie zakazu inwestowania w obligacje skarbowe, oraz ustalenie minimalnej wysokości inwestycji w akcje na poziomie 75% wszystkich aktywów funduszu, a ponadto wprowadzenie nowych limitów inwestycyjnych,
- obniżenie opłaty od składki (pobieranej przed przeliczeniem składki na jednostki rozrachunkowe) do poziomu 1,75% wpłacanej składki,
- likwidacja mechanizmu niedoboru, jak również zasad jego pokrywania,
- zmiana zasad funkcjonowania Funduszu Gwarancyjnego (m.in. likwidacja części dodatkowej),
- wprowadzenie nowych zasad oceny funkcjonowania OFE – nowa formuła okresowej stopy zwrotu i okresowej porównawczej stopy zwrotu obowiązująca przez dwa lata od lipca 2014 roku,
- wprowadzenie okresowego zakazu reklamy OFE.

Jak widać z powyższego wykazu zmian, dotknęły one przede wszystkim innych aspektów funkcjonowania OFE, a tylko w niewielkim stopniu ich rachunkowości. Część tych zmian znajduje jednak odbicie w rachunkowości OFE w sposób pośredni.

Najistotniejszą i najgłośniejszą zmianą było przekazanie części aktywów funduszy do ZUS. Spowodowało to radykalne zmniejszenie majątku OFE, co zaburza możliwości porównywania sprawozdań finansowych w czasie. Był to jednak zabieg jednorazowy, który w następnych latach straci znaczenie z punktu widzenia analitycznego.

Nowe zasady wypłaty świadczeń emerytalnych, a także możliwość okresowego wyboru członkostwa w OFE, z punktu widzenia rachunkowości funduszy nie mają znaczenia.

Ograniczenie polityki lokacyjnej wpływa istotnie na działalność funduszy z punktu widzenia możliwości inwestowania. Wspomniana ustawa zmienia art. 141 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych w Polsce², wymieniając w ust. 1 34 kategorie lokat, w które funduszom wolno inwestować, dodając jednak w ust. 2, iż sześć spośród wcześniej wymienionych zostało wyeliminowanych. Między innymi zakazano inwestowania w obligacje, bony i inne papiery wartościowe emitowane przez Skarb Państwa lub NBP, a także w pożyczki i kredyty udzielane tym podmiotom. Zmieniły się również limity inwestycyjne, zmieniając art. 142, ustawa wprowadziła nowe limity inwestycyjne, dając zdecydowanie większą swobodę OFE, czego najlepszym przykładem jest limit inwestycji w aktywa nominowane w walutach innych niż krajowa, który obecnie wynosi 30% wartości tych aktywów (poprzednio ten limit wynosił 5%). Przy czym do końca 2014 roku wynosi 10%, a do końca 2015 20% wartości aktywów. Delegacja ustawowa dla Rady Ministrów może określić w drodze rozporządzenia pozostałe limity dla funduszy. Zmiany w lokatach pociągną za sobą zmiany w sprawozdawczości finansowej – przede wszystkim zmianie ulegnie zestawienie portfela inwestycyjnego, w którym usunięte muszą zostać te rodzaje lokat, w które już fundusz nie będzie mógł inwestować.

Z problematyką inwestowania OFE wiąże się mechanizm funkcjonowania rachunku premiewego i rachunku rezerwowego. Art. 181 i 182 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych w Polsce opisują metodykę ustalania wskaźnika premiewego i sposób obliczania wysokości premii za zarządzanie należnej PTE zarządzającemu danym funduszem. Przepisy te nie zostały uchylone, wprowadzono jedynie dodatkowy ustęp mówiący o tym, że jeśli PTE nie może z rachunku rezerwowego pobrać premii za zarządzanie na skutek nieosiągnięcia założonych w ustawie wielkości, wraca ona do aktywów funduszu emerytalnego³. Poprzednio kwota zgromadzona na rachunku rezerwowym pozostawała na nim. Zmiana spowoduje, iż kwoty zgromadzone na rachunku rezerwowym muszą zostać rozliczone całkowicie i nic na nim nie może pozostać. Oznacza to kolejną modyfikację sprawozdania finansowego – przede wszystkim bilansu – pozycje „Kapitał rezerwowi” oraz „Zobowiązania z tytułu nieprzeliczonych jednostek na rachunku rezerwowym” powinny zostać usunięte, gdyż będzie zawsze zerowe.

Zmianie ulega też sposób oceny OFE, obok istniejącego mechanizmu średniej ważonej stopy zwrotu i minimalnej stopy zwrotu (artykuły te nie zostały uchylone) ustawa w okresie od 1 lipca 2014 roku do 30 czerwca 2016 roku

² Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, tekst jednolity, Dz.U. z 2013 r., poz. 989.

³ Art. 4, pkt 34 ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw, op. cit.

wprowadziła okresową stopę zwrotu w każdym dniu wyceny⁴. Okresową stopą zwrotu jest wyrażony procentowo wskaźnik stanowiący iloraz wartości jednostki rozrachunkowej OFE w ostatnim dniu okresu i w dniu poprzedzającym pierwszy dzień okresu, dla którego oblicza się okresową stopę zwrotu, pomniejszony o 1⁵.

Ten sam artykuł przewiduje w tym samym okresie wprowadzenie okresowej porównawczej stopy zwrotu, którą ma ustalać organ nadzoru dla funduszu emerytalnego⁶ i podawać ją do publicznej wiadomości. Okresową porównawczą stopą zwrotu jest wyrażony procentowo wskaźnik stanowiący sumę iloczynu liczby nie większej niż 0,9 i wyrażonego procentowo ilorazu wartości Warszawskiego Indeksu Giełdowego w ostatnim dniu okresu, dla którego oblicza się okresową porównawczą stopę zwrotu i w dniu poprzedzającym pierwszy dzień okresu, dla którego oblicza się okresową porównawczą stopę zwrotu, oraz iloczynu liczby nie mniejszej niż 0,1 i sumy ilorazów rocznej stopy procentowej trzymiesięcznych pożyczek udzielanych w walucie polskiej na warszawskim międzybankowym rynku finansowym w każdym dniu okresu, dla którego oblicza się okresową porównawczą stopę zwrotu, powiększonej o nie więcej niż 100 punktów bazowych i liczby 360⁷. Jednocześnie ustawa wprowadza zmianę w art. 189 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, dodając w ust. 3⁸ informację, iż prospekt informacyjny OFE powinien także zawierać deklarację zasad polityki inwestycyjnej i celu inwestycyjnego funduszu wraz z określeniem wskaźników, do których porównywane będą osiągnane przez fundusz stopy zwrotu. Taka informacja ma też być zawarta w informacji, jaką OFE ma przysyłać każdemu członkowi nie rzadziej niż co 12 miesięcy. Przepisy jednak nie precyzują dokładnie sposobu obliczania i podawania do publicznej wiadomości wartości tych wskaźników ani ich funkcjonowania. Ma to uczynić minister właściwy do spraw instytucji finansowych w drodze rozporządzenia. Wprowadzenie nowych zasad oceny funduszy bez likwidacji starych gmatwa, przynajmniej na ten moment, całą sytuację. Podsumowując te zmiany – nowe przepisy wprowadzają następujące wskaźniki:

- okresową stopę zwrotu (ustalaną i interpretowaną podobnie jak „stara” stopa zwrotu),
- wskaźnik, do którego porównywane będą osiągnane przez fundusz stopy zwrotu,

⁴ Dniem wyceny jest każdy dzień roboczy z wyjątkiem sobót.

⁵ Art. 28, ust. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw..., op. cit.

⁶ Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 28, ust. 3; „...organ nadzoru ustala okresową porównawczą stopę zwrotu funduszu emerytalnego na każdy dzień wyceny... oraz podaje ją do publicznej wiadomości”. Ibid.

⁷ Ibid., art. 28, ust. 4.

⁸ Ibid., art. 4, pkt 37 i 38.

– okresową porównawczą stopę zwrotu OFE ustalaną przez organ nadzoru na każdy dzień wyceny.

Przepisy nie precyzują, w jakiej relacji będą pozostawać drugi i trzeci wskaźnik, ani też jak należy interpretować fakt, że okresowa stopa zwrotu danego funduszu nie osiągnie zakładanego wskaźnika oraz co oznaczać będzie fakt nieosiągnięcia okresowej porównawczej stopy zwrotu. Z jednej strony wprowadzono dodatkowy instrument pozwalający na ocenę efektywności funkcjonowania OFE, jednakże parametr, do którego będą one porównywane, będzie ustalany przez same fundusze, co może prowadzić do zaniżania ich wyników inwestycyjnych. Z drugiej strony okresowe stopy zwrotu będą porównywane z okresową porównawczą stopą zwrotu ustalaną przez organ nadzoru, co będzie stanowić w jakimś sensie odpowiednik starych rozwiązań. Z nimi wiązało się również funkcjonowanie niedoboru, który powstawał, jeśli fundusz w danym okresie wykazał stopę zwrotu poniżej minimalnej wymaganej. Przepisy te zostały uchylone, co oznacza, że obecnie brak jest ustawowo określonej kary za złe inwestowanie powierzonych środków.

Zmianą wpływającą na rachunkowość OFE jest likwidacja dodatkowej części Funduszu Gwarancyjnego. Fundusz Gwarancyjny jest instytucją, z której środków pokrywane są szkody funduszy, za które PTE nie odpowiada lub nie jest ich w stanie pokryć ze swej masy upadłościowej. Stosownie do zmiany ustawy⁹ z dniem 1 lipca PTE zarządzające funduszem zamyka dodatkową część Funduszu Gwarancyjnego i wycofuje wszystkie środki w niej zgromadzone. Środki te stanowią jego przychód. Likwidacja tej kategorii spowoduje zmiany w sprawozdawczości finansowej – przede wszystkim w bilansie w ramach zobowiązań oraz kapitałów, w których muszą zostać usunięte pozycje z nią związane. Konsekwencją tych zmian będzie również modyfikacja zestawienia zmian w kapitale własnym, w którym musi zostać usunięta pozycja omawiająca zmiany wartości „Kapitału części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego”.

Wprowadzenie zakazu reklamy OFE wpłynie o tyle na rachunkowość funduszu, iż przestanie się pojawiać ta pozycja w ramach kosztów. Nie będzie to miało jednak wpływu ani na ewidencję, ani na sprawozdawczość funduszu.

2. Polityka rachunkowości OFE

Podmioty podlegające ustawie o rachunkowości są na podstawie art. 10, ust. 1 obowiązane posiadać pisemną dokumentację opisującą zawartość polityki rachunkowości¹⁰. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów¹¹ omówienie

⁹ Art. 27 ustawy z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw, op. cit.

¹⁰ Art. 10, ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2013 r., poz. 330.

polityki rachunkowości OFE ma miejsce w ramach wprowadzenia do sprawozdania finansowego i dotyczy w szczególności ujmowania w księgach rachunkowych operacji dotyczących funduszu, przyjętej metodologii wyceny oraz wprowadzonych zmian zasad rachunkowości wraz z wyjaśnieniem przyczyn ich wprowadzenia i określeniem ich wpływu na sytuację majątkową, finansową oraz wynik finansowy funduszu. Wspomniane rozporządzenie zawiera więc nieco węższy zakres polityki rachunkowości, niż opisuje to ustawa o rachunkowości. Pozostałe jej elementy zawarte są w pozostałych częściach wprowadzenia.

Analiza zawartości polityki rachunkowości OFE PZU „Złota Jesień” na podstawie prospektu informacyjnego z 25 kwietnia 2014 roku wskazuje, że informacje zaliczane przez ustawę o rachunkowości do polityki rachunkowości są rozrzucone po całym wprowadzeniu do sprawozdań finansowych. Składa się ono z następujących punktów:

1. Dane o Funduszu oraz Towarzystwie będącym organem Funduszu,
2. Okres sprawozdawczy,
3. Założenie kontynuacji działalności,
4. Depozytariusz,
5. Agent transferowy,
6. Cel inwestycyjny Funduszu,
7. Ograniczenia inwestycyjne stosowane przez Fundusz,
8. Podatki i opłaty,
9. Podstawowe zasady rachunkowości,
  - 9.1. Ujmowanie w księgach operacji dotyczących Funduszu,
    - a) zwiększenie kapitału Funduszu,
    - b) zmniejszenie kapitału Funduszu,
    - c) rachunek rezerwowy,
    - d) rachunek premiowy,
    - e) wpłaty na rachunek części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego,
    - f) ujmowanie w księgach składników portfela inwestycyjnego,
    - g) metoda identyfikacji zbywanych składników portfela inwestycyjnego,
    - h) początkowe ujęcie w księgach prawa poboru, dywidend należnych oraz świadczeń dodatkowych związanych z emisją należnych papierów wartościowych,
    - i) wycena aktywów w walutach obcych,
    - j) koszty pokrywane z aktywów Funduszu,
  - 9.2. Wycena papierów wartościowych,
  - 9.3. Zmiany stosowanych zasad rachunkowości.

---

¹¹ Rozporządzenie Ministra Finansów z 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych, Dz.U. z 2013 r., poz. 876.

Punkt 1 zawiera dane identyfikujące fundusz oraz towarzystwo nim zarządzające (nazwa, adres, akcjonariusze) wraz z określeniem podstaw prawnych dla ich działalności.

Punkt 2 zawiera określenie okresu sprawozdawczego, a także wskazanie podstaw prawnych, na których oparto rachunkowość, a przede wszystkim sprawozdawczość funduszu.

Punkt 3 informuje o tym, że sprawozdanie finansowe zostało sporządzone przy założeniu kontynuacji działalności i zarząd towarzystwa nie stwierdził żadnych zagrożeń dla działalności funduszu.

W punkcie 4 zaprezentowano, jaka instytucja pełni rolę depozytariusza dla OFE PZU „Złota Jesień”, wskazano, iż obowiązki depozytariusza reguluje ustawa o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych w Polsce oraz statut funduszu (odesłanie do odrębnych przepisów, wprowadzenie do sprawozdania finansowego nie zawiera żadnych szczegółów) i jakie z tego tytułu zostało naliczone wynagrodzenie.

Punkt 5 określa, kto pełni funkcję agenta transferowego oraz wskazuje, że statut funduszu reguluje jego obowiązki (znów odesłanie do odrębnych uregulowań).

Punkt 6 określa bardzo ogólnie cel inwestycyjny funduszu: „(...) dąży do osiągnięcia maksymalnego wzrostu wartości jednostki rozrachunkowej w długim okresie przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego poziomu bezpieczeństwa prowadzonej działalności”¹² oraz również w bardzo ogólny sposób charakteryzuje sposób jego osiągnięcia: „(...) cel jest realizowany przy zachowywaniu struktury aktywów pozwalającej na zapewnienie wysokiego stopnia bezpieczeństwa środków (...) a także na ograniczaniu wahań wartości jednostki rozrachunkowej (...)”. Jest to pierwszy punkt we wprowadzeniu, w którym pośrednio zostały dokonane zmiany polegające na wprowadzeniu wskaźnika benchmarku, do osiągnięcia którego fundusz będzie dążyć. Wartość tego wskaźnika została zaprezentowana w ramach deklaracji zasad polityki inwestycyjnej oraz celu inwestycyjnego OFE zamieszczonej odrębnie w ramach prospektu informacyjnego.

W punkcie 7 winny być zamieszczone ograniczenia inwestycyjne stosowane przez fundusz – punkt ten zawiera jedynie odwołanie do przepisów prawa, które regulują ten aspekt działalności, oraz do statutu funduszu. Również ten punkt w sposób pośredni ulega zmianie ze względu na ograniczenie rodzajów lokat, w które fundusz emerytalny może inwestować posiadane środki.

Punkt 8 zawiera wskazanie, iż z mocy prawa fundusz jest zwolniony z płacenia podatku dochodowego od osób prawnych, a odprowadza jedynie podatek

---

¹² Za prospektem informacyjnym OFE PZU „Złota Jesień” z 25.04.2014 r.

w formie ryczałtu 19% od kwot wypłacanych po śmierci członka funduszu osobom uprawnionym. Fundusz ponosi również różne opłaty w związku z prowadzonymi inwestycjami, szczególnie zagranicznymi, i jeśli przekraczają one opłaty krajowe, są refundowane przez towarzystwo.

Najobszerniejszy punkt 9 zawiera określenie podstawowych zasad rachunkowości, którymi kieruje się fundusz. Zawarte są w 3 podpunktach, z czego w pierwszym zostały opisane zasady księgowania operacji związanych z funduszem, m.in.:

- przeliczania i ujmowania w księgach wpłat oraz wypłat transferowych,
- funkcjonowania rachunku rezerwowego i premiovowego wraz z określeniem kwot, które zostały na nich zgromadzone,
- tworzenia części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego (ta część wprowadzenia musi zostać zmodyfikowana, gdyż od 1 lipca 2014 roku fundusz musi ją zamknąć),
- ujmowania w księgach składników portfela inwestycyjnego (określenie daty i wartości, w których będą zaksięgowane),
- ustalania zysku lub straty ze sprzedaży składników portfela inwestycyjnego, a w szczególności zasady wyceny sprzedawanych składników (określenie metody FIFO *high in first out*),
- szczególne przypadki ujmowania niektórych aktywów, w tym w walutach obcych,
- ujmowania kosztów pokrywanych z aktywów funduszu.

W podpunkcie 2 określono szczegółowe zasady wyceny papierów wartościowych, odwołując się do stosownego rozporządzenia¹³ (a właściwie cytując je).

Podpunkt 3 zawiera stwierdzenie o tym, iż w okresie, za który jest sporządzane sprawozdanie finansowe, nie zastosowano żadnych zmian zasad rachunkowości.

Podsumowanie

Daleko idące zmiany zasad funkcjonowania OFE nie odbiły się znacząco na ich rachunkowości. Większość zmian dotyczy innych aspektów działalności funduszy, a jedynie niektóre w sposób pośredni ujawniają się w polityce rachunkowości. Jak zaprezentowano w analizie wprowadzenia do sprawozdania finansowego OFE PZU „Złota Jesień”, zmiany te są w zasadzie niewidoczne (poza jednym elementem) ze względu na lakoniczność niektórych punktów polityki rachunkowości. Ponadto niektóre ze zmian będą obowiązywać od lipca 2014 roku, a więc na chwilę obecną jeszcze nie zostały wprowadzone.

¹³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 marca 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad wyceny aktywów i zobowiązań funduszy emerytalnych, Dz.U. z 2004 r., nr 51, poz. 493 ze zm.

Literatura

- Prospekt informacyjny OFE PZU S.A. „Złota Jesień” z 25.04.2014.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych, Dz.U. z 2013 r., poz. 876.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 marca 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad wyceny aktywów i zobowiązań funduszy emerytalnych, Dz.U. z 2004 r., nr 51, poz. 493 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2013 r., poz. 330.
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłat emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych, Dz.U. z 2013 r., poz. 1717.
- Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Dz.U. z 2013 r., poz. 989.

ACCOUNTING POLICY OF OPF IN THE LIGHT OF CHANGES IN THE LAW OF THE ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF THE OPEN PENSION FUNDS IN POLAND

Summary

The article discusses changes in the organization and functioning of open pension funds in Poland, which came into force in 2014 and their impact on the accounting policies of the Fund. Article also presented an example of the prospectus of one of the pension funds which has been drawn up already according to the new rules.